

ЕКСПРЕСИВНІСТЬ ЗАПЕРЕЧЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ПОЕЗІЇ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено ролі заперечення у поетичних творах французьких поетів кінця ХІХ століття. У статті визначені найчастотніші типи заперечних конструкцій у французькій поезії. Особлива увага приділяється різним функціям заперечення, завдяки яким створюється його експресивний і оціночний потенціал.

Ключові слова: заперечення, експресивність, інформативність, літота, поезія.

Актуальність статті зумовлена інтересом дослідників до стилістичних можливостей заперечення у французькій поезії. Метою статті є визначення ролі заперечення у поезії кінця ХІХ століття. Об'єктом статті є заперечення як стилістичний прийом, а її предметом – реалізація експресивної функції заперечень. Матеріалом статті слугували поетичні твори С. Малларме, Ж. Мореаса, Р. де Гурмона, Сен-Поль Ру та Р. Гіля. Наукова новизна полягає у систематизації та практичному аналізі засобів реалізації експресивної функції заперечення у французькій поезії кінця ХІХ століття.

Стилістичні можливості заперечення заслуговують особливої уваги дослідників, оскільки заперечення в цілому є досить емоційним і експресивним на противагу, наприклад, стверджувальному реченню. Як відомо, заперечення – це така логічна процедура, яка позначає відсутність певних зв'язків між компонентами описуваної ситуації або неможливість її реального існування.

Експресивний потенціал заперечних конструкцій можна пояснити з теоретико-інформаційної точки зору. Інформативний зміст кожного повідомлення є функцією від імовірності елементів, що входять до його складу. Оскільки заперечні речення зустрічаються набагато рідше, чим стверджувальні, то їх поява є особливо інформативною [Арнольд 1990, 233].

Крім того, експресивність заперечення залежить від його функції вказувати на те, що реально не існує зв'язку між названими у реченні елементами. В результаті цього, будь-яке заперечення показує контраст між можливим і дійсним, що і створює експресивний і оціночний потенціал [Арнольд 1990, 234].

У французькій поезії кінця ХІХ століття, зокрема у поетичних творах таких відомих поетів як С. Малларме, Ж. Мореас, Р. де Гурмон, Г. Кан, Сен-Поль Ру та Р. Гіль, заперечні конструкції мають особливий експресивний потенціал та мають ряд функцій. Найчастотнішими заперечними конструкціями, які зустрічаються у творчості цих поетів, є конструкції “*ne ... pas*”, “*ne ... jamais*” та “*ne ... plus*”.

Перш за все відзначимо, що за допомогою заперечних конструкцій поети виражали своє суб'єктивне ставлення до того, що відбувається у поезії. Наведемо приклад, де експресивність вірша підвищується за рахунок повторного використання запереч-

чної конструкції “*ne ... plus*” та окличних речень. Ліричний герой сумує за тим, чого більше немає і вже ніколи не буде:

*L'onde ne chante plus en tes mille fontaines,
O Versailles, Cité des Eaux, Jardin des Rois !
Ta couronne ne porte plus, ô souveraine,*

Les clairs lys de cristal qui l'ornaient autrefois ! (H. de Rénier. “*Salut à Versailles*”).

Крім того, заперечена конструкція “*ne ... plus*” передає емоційну напругу ліричного героя. У вірші Ж. Мореас акцентує увагу на стурбованості та емоційності ліричного героя, серце якого втомилось від поглядів та порухів коханої, тому він просить спокою. Лірична виразність підтримана вигуком “*Oh!*”, стилістичними фігурами, такими як метафора та персоніфікація, та повторами:

*Oh ! ne me soufflez plus le musc de votre haleine,
Oh ! ne me fixez pas de vos yeux fulgurants,
Oh ! ne me tente plus de ta caresse avide,
Oh ! ne me verse plus l'enivrante liqueur
Qui coule de ta bouche – amphore jamais vide –
Laisse dormir mon cœur, laisse mourir mon cœur*

(Jean Moréas. “*Parmi les marronniers*”).

Французькі поети неодноразово вдавалися до повторення заперечної конструкції для акцентуації уваги на ключовій інформації. Крім того, заперечні конструкції, на ряду з іншими засобами образності, актуалізували образи та символи. Так, наприклад, у поезії Сен-Поль Ру, заперечення разом з іншими стилістичними прийомами реалізує символ птаха. Відзначимо, що птах у поезії символізує Бога. Для реалізації цього символу поет вдається до вживання форми звертання в заперечній формі та повторів:

*Ne tuez donc pas les oiseaux !
Ne tirez pas sur eux la paupière de la mort !
Ne crevez pas les yeux qui volent !
N'aveuglez pas Dieu !* (Saint-Pol-Roux. “*Oiseaux*”).

Французький поет Ж. Мореас, відомий насамперед як теоретик символізму та поет-символіст, створює неординарну картину моря, меланхолійного, незвичайного. Реалізація символу *море* здійснюється за допомогою різних мовних засобів, серед яких заперечна конструкція “*je ne connais pas*”, “*Qui ne se plaisent plus qu'aux beautés des naufrages*”, повторів сполучника “*et*” – “*Et j'oublierai soudain et la ville et la terre*”, вигуку “*ô*”, притаманного розмовній мові – “*Ô mer, ô tristes flots*”, форми звертання “*saurez-vous*”, гіперболи “*Bercer jusqu'à la mort mon coeur*” та персоніфікації:

*Mélancolique mer que je ne connais pas,
Tu vas m'envelopper dans ta brume légère
Sur ton sable mouillé je marquerai mes pas,
Et j'oublierai soudain et la ville et la terre*

(J. Moréas. “*Mélancolique mer que je ne connais pas*”).

Іноді вживання заперечної конструкції передбачає компресію інформації, як це, наприклад видно у наступній поезії. Увесь вірш Ф. В'єле-Гріффена є експресивним, однак рядок з заперечною конструкцією є особливо помітним з точки зору графіки, і

важливим з точки зору семантичного навантаження вірша. Поет відзначає, що люди є лише частинками природи, оскільки вони майже нічого не знають про себе та про незвичайний і складний світ. У короткій фразі стиснутий великий запас інформації, а заперечна конструкція, вживання прикметника “*même*”, а також дієслова “*être*” особливо наголошує на важливості вічних питань людства:

Brise ton crucifix, sème au vent les atomes

De l'Idéal futile et suis la tourbe lente ;

Car nous ne savons pas même ce que nous sommes (Francis Vielé-Griffin. “*Fragment*”).

Розглянемо гіперболізацію інформації, що передається заперечною конструкцією “*ne ... jamais*” у вірші Ф. В'єле-Гріффена:

Mon idée est ce que j'ai lu dans sa pensée,

Certe, et je n'ai jamais rêvé d'autre Amérique

Que de baiser l'or roux de sa tête abaissée (Francis Vielé-Griffin, “*Dea*”).

Слід відзначити ще одну важливу функцію заперечення. Неодноразово у поезії французьких поетів XIX століття спостерігаємо вираження через заперечення необоротності події, контрасту між можливим та реальним. Таким чином, експресивність заперечення залежить від його функції вказувати на те, що зв'язку між названими у реченні елементами реально не існує. Наведемо поетичний приклад, де кумулятивне заперечення (заперечна конструкція “*ne ... pas*”, за якою слідує заперечні часточки “*ni ... ni ... ni*”) свідчить про хвилювання і розчарування ліричного героя:

Comme je ne suis pas ton bichon embarbé,

Ni la pastille ni du rouge, ni jeux mièvres

Et que sur moi je sais ton regard clos fermé,

Blonde dont les coiffeurs divins sont des orfèvres ! (S. Mallarmé. “*Placet futile*”).

На експресивності заперечення базується фігура мовлення, яка називається *лімота* або *применшення* [Арнольд 1990, 236]. Зауважимо, що заперечні конструкції з такою функцією пишуться найчастіше від першої особи однини. Зазвичай цю функцію виконують такі заперечні конструкції як “*ne...rien*”, “*ne...jamais*”, “*ne...plus*” тощо. Наведемо приклад з поезії Ж. Мореаса, де спостерігаємо подвійне заперечення, що передає внутрішні переживання ліричного героя, який підбиває підсумки свого життя:

Je ne regrette rien, ni des lauriers superbes

L'honneur qui m'était dû,

Ni cet heureux plaisir, fait de fruits et de gerbes,

Comme un vin répandu (J. Moréas. “*Je ne regrette rien...*”).

Особливої уваги заслуговує подвійне заперечення “*rien... rien*”, яке зазвичай підсилює трагізм та безвихідь. Наведемо приклад з поезії Г. Кана:

Rien dans le passé, rien dans le présent...

Encore un lambeau d'heure évanouie !

Rien dans l'avenir, rien dans le remords !

Le cœur est blessé d'une flèche étrange ;

Un désir pénétrant et vague qui le mord,

Concert inexpliqué qu'un accroc bref dérange !

(Gustave Kahn. “*Voix de l'heure implacable...*”).

Експресивність заперечення може передаватись також не типовими для французької мови конструкціями. Наприклад, коли поет протиставляє два поняття за допомогою “нетипової” конструкції “*Pas... Mais*”. Значимо, що у французькій мові більш типовою є конструкція “*Non ...Mais*”. Наведемо приклад, де за допомогою цієї заперечної конструкції лексема “*les rafales*” протиставляється лексемі “*une danseuse*”:

*Pas les rafales à propos
De rien comme occuper la rue
Sujette au noir vol de chapeaux;
Mais une danseuse apparue* (S. Mallarmé. “*Billet à Whistler*”).

Низку неординарних стилістичних прийомів знаходимо у вірші С. Малларме “*Un coup de dés*”, а саме – написання слів великими літерами, при чому деякі з них виділені жирним шрифтом. Таким чином, ці слова автоматично стають “ключами” до поеми. Жирний шрифт використовується досить рідко, тільки для акцентуації назви “UN COUP DE DÉS” та деяких слів “JAMAIS”, “N’ABOLIRA”, “LE HASARD”. Великими літерами написаний лише початок твору, що відразу шокує заперечною формою “НИКОЛИ” [Bellet 1987]:

JAMAIS / QUAND BIEN MÊME LANCÉ DANS DES CIRCONSTANCES
ÉTERNELLES / DU FOND D’UN NAUFRAGE

Важливим прийомом у поезії є комбінація заперечної форми і форми звертання. Так, наприклад, С. Малларме використовує знак оклику для підсилення заперечної форми: “*Que non !*”. За допомогою цієї досить простої фрази поет акцентує увагу на жорстокості ліричного героя, який намагається відсторонитися від будь-якого внутрішнього впливу.

*Comme brise du jour chaude dans ta toison ?
Que non ! par l’immobile et lasse pâmoison*

(S. Mallarmé. “*L’après-midi d’un faune*”)

Цікавим випадком є використання поетами заперечної та форми звертання задля створення ефекту “живого” спілкування ліричного героя:

*Oh ! ne me soufflez plus le musc de votre haleine,
Oh ! ne me fixez pas de vos yeux fulgurants* (J. Moréas. “*Accalmie*”).

Крім того, заперечення можуть мати різні експресивні функції і передавати різні психологічні стани ліричного героя. Так, нагородження заперечних конструкцій в мовленні персонажа свідчить перш за все про бажання ліричного героя протиставити важливі речі буденності, зробити акцент на вічних проблемами буття:

*Ne croyez pas, Pour ce qu’avril rit rose Dans les vergers,
Ou pâlit de l’excès voluptueux des fleurs –,
Que toutes choses Sont nos gais cœurs,
Et qu’il n’est plus une soif à étancher.
Ne croyez pas, Glorieux des gloires automnales,
Ivres des vins jaillis que boit l’épi qu’on foule,
Qu’il n’est plus un faim que rien ne saouïle :
Car Décembre est en marche dans la nuit pâle*

(Francis Vielé-Griffin. “*Ne croyez pas*”).

Таким чином, заперечення відіграє важливу роль у поезії французьких поетів кінця XIX століття та має низку важливих функцій. Заперечення підвищує експресивність висловлювання, дозволяє зробити фразу лаконічною, підсилити вираження необоротності моменту, про який йде мова. Заперечення може використовуватися для компресії інформації у вірші.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка: Стилистика декодирования [учеб. пособие] / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 303 с.
2. Bellet R. Stéphane Mallarmé: l'encre et le ciel / Roger Bellet. – Seyssel: Champ Vallon, 1987. – 221 p.
3. Jenny L. La fin de l'intériorité / Laurent Jenny. – P. : PUF, 2002. – 164 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. La poésie symboliste / [J.Orizet]. – P. : France loisirs, 1992. – 288 p.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Костюк М.М., к.філол.н., препод.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ЭКСПРЕССИВНОСТЬ ОТРИЦАНИЯ ВО ФРАНЦУЗСКОЙ ПОЭЗИИ КОНЦА XIX ВЕКА

Данное исследование посвящено роли отрицания в поэтических произведениях французских поэтов конца XIX века. В статье определены типы отрицательных конструкций во французской поэзии. Особое внимание уделяется разным функциям отрицания, благодаря которым создается его экспрессивный и оценочный потенциал.

Ключевые слова: отрицание, экспрессивность, информативность, литота, поэзия.

Kostiuk M.M., PhD, Associate Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

EXPRESSIVE POTENTIAL OF NEGATION IN THE FRENCH POETRY OF THE LATE 19TH CENTURY

This research deals with the role of negation in the French poetry of the late 19th century. The types of negative constructions in the French poetry are determined. A special attention is focused on different functions of negation because when they acquire an expressive and evaluative potential.

Key words: negation, expressivity, information, litotes, poetry.